

Je rostoucí vzdělanost žen překážkou partnerských vztahů a rodičovství?

ROZHOVOR S ALENOU BIČÁKOVOU, VÝZKUMNICÍ IDEA PŘI CERGE-EI

Téma ve zkrácené verzi vyšlo také v časopise *Respekt: Hedám manžela, zn. I bez diplomu*,
<https://www.respekt.cz/tydenik/2023/9/hledam-manzela-zn-i-bez-diplomu>

Na českých vysokých školách panují značné rozdíly v zastoupení mužů a žen v rámci různých oborů. Čím si myslíte, že je toto rozdělení oborů podle pohlaví způsobeno?

Skutečnost, že v některých oborech studuje více žen a v jiných více mužů, není nový fenomén. Bylo tomu tak už v době, kdy ženy měly nižší průměrnou úroveň vzdělání než muži. Není však jasné, jestli je toto genderové rozdělení mezi obory dáno odlišnými dovednostmi (technické versus měkké), genderovými normami (tradičně ženské a mužské obory), nestejnými oborovými zájmy a preferencemi, nebo odlišným typem povolání, které mohou absolventi oboru zastávat a které může být například více nebo méně slučitelné s rodinným životem a mateřstvím.

Ovlivnila toto oborové genderové rozdělení skutečnost, že se zvýšil počet žen studujících vysokou školu?

Je pozoruhodné, že genderová segregace v rámci oborů přetrvává, i když ženy muže v úrovni vzdělání dohnaly. Mezi mladšími ročníky je dokonce předešly (viz Graf 1a). Částečně je to způsobeno tím, že se nabízené vysokoškolské vzdělání rozšiřuje především o obory, které častěji navštěvují ženy. Tím se zvyšuje počet vysokoškolaček oproti vysokoškolákům, ale míra genderové nerovnosti v rámci oborů zůstává. V oborech STEM¹, tedy přírodní a technické vědy, inženýrství a matematika, v ČR stále studuje jen velmi malý podíl žen.

Nabízí se otázka, jakou roli hraje oborové genderové rozdělení a vyšší vzdělanost žen ve výběru partnera?

Vzhledem k tomu, že si vysokoškolsky vzdělaní lidé většinou nacházejí své partnery během studia, ovlivňují tyto genderové nerovnosti pravděpodobnost formování takového partnerství. Pro vysokoškolačky je tedy, obzvláště v některých oborech, stále těžší najít si partnera. Nemusí to ale znamenat, že zůstanou svobodné a bezdětné. Jak ukazujeme v odborném článku² s kolegou z CERGE-EI Štěpánem Jurajdou a později také ve výzkumu³ s Danou Hamplovou ze Sociologického ústavu AV ČR, ženy, které na vysoké škole studují obory, kde je jen málo mužů, mají vyšší pravděpodobnost založit rodinu s partnerem s nižším než vysokoškolským vzděláním. Ženy z mladších generací tedy mnohem častěji nahrazují nedostatek vzdělaných mužů méně vzdělanými partnery (viz Graf 1b). Není tedy nutné se obávat, že by příliš vysoká míra vzdělanosti žen měla vést ke snížení porodnosti, a z toho důvodu odrazovat ženy od vzdělání. Investice do lidského kapitálu prostřednictvím vyššího vzdělání jsou pro ekonomiku a společnost vždy přínosné. Ne vždy jsou ovšem tyto investice dostatečně využity.

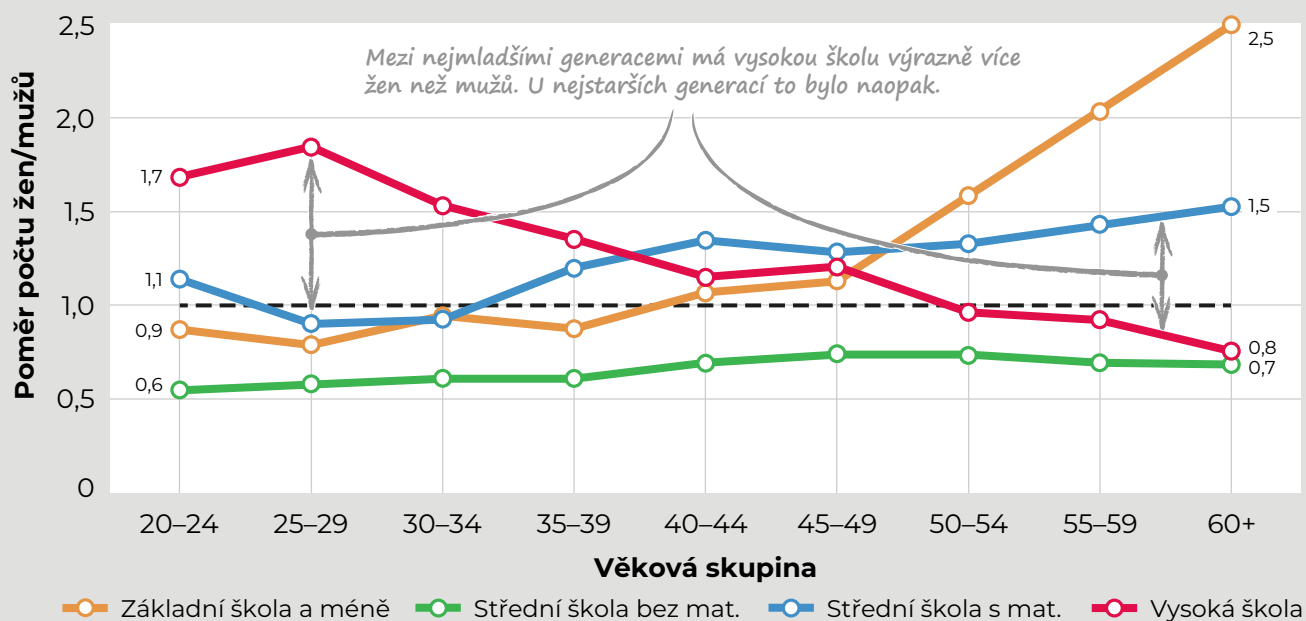
1 STEM je anglická zkratka pro čtyři obory: Science (přírodní vědy), Technology (technika), Engineering (inženýrství) a Mathematics (matematika)

2 Gender composition of college graduates by field of study and early fertility, Bičáková Alena, Jurajda Štěpán, *Review of Economics of the Household*, 15 (4) 1323-1342, 2015

Přepsané pro veřejnost: *Vrána k vráně sedá aneb důležitost oboru studia při výběru partnera*, Bičáková Alena, Jurajda Štěpán, Zapletalová Lucie, IDEA studie 7/2017

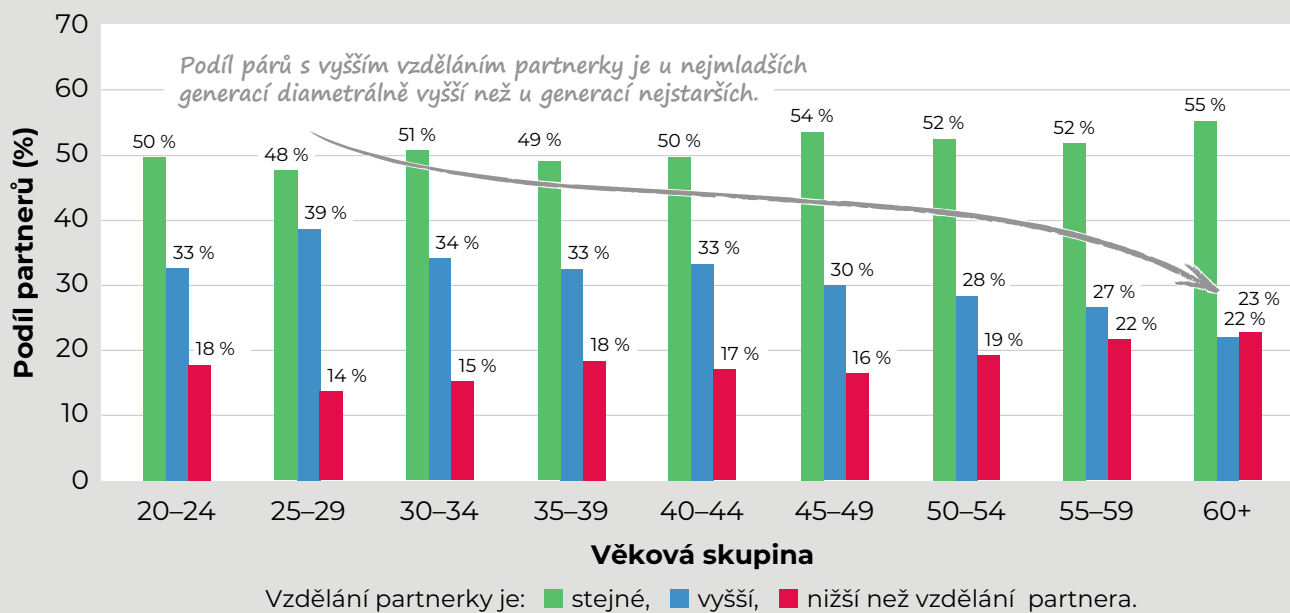
3 *Choosing a Major and a Partner: Field of Study and Union Formation Among College-Educated Women in Europe*, Hamplová Dana, Bičáková Alena, *European Journal of Population*, 2022

Graf 1a: Poměr počtů žen/mužů daného vzdělání a věku

Graf 1b: Podíl partnerů podle vzdělání partnerky

(na ose X věkové skupiny partnerek)

Nevyužitými investicemi do lidského kapitálu narážíte na nedostatečné zapojení žen s malými dětmi na trhu práce?

Ano, v České republice stále ještě zůstává velká část vysokoškolsky vzdělaných žen po narození dítěte doma o několik let déle, než je průměr zemí EU. Tyto ženy během rodičovské dovolené bohužel část svého lidského kapitálu získaného během studia a v předchozí práci opět ztrácejí. Jejich produktivita je také často nižší kvůli změnám v požadovaných pracovních dovednostech, ke kterým dochází v důsledku technologického vývoje v době, kdy byly mimo pracovní trh. Následně je pro ně těžké se po delší době do pracovního procesu opět zapojit. Pokud mají vůbec možnost vrátit se na stejnou pozici jako před odchodem na mateřskou, má i tak dlouhé přerušení zaměstnání negativní dopad na jejich další kariérní postup. Většinou se však vrací na horší pozici. Takové vyhlídky pak motivují ženy k tomu, aby dětí měly méně či žádné neměly.

Na tato témata viz také dřívější studie IDEA: <https://idea.cerge-ei.cz/rodinna-politika?limit=5>

- Ruce a mozky českých žen stále nevyužity
- Vliv zvýšení rodičovského příspěvku na participaci žen na trhu práce
- Maminka, nebo školka? Dopady prodloužení čerpání rodičovského příspěvku na budoucí vzdělání a pracovní uplatnění dětí
- Nechtěné plody prorodinných politik
- Dopady reformy rodičovských příspěvků v roce 2008 na pracovní zařazení matek
- IDEA PRO VOLBY 2017. Podpora rodin s dětmi: daně, dávky a veřejné služby
- Daňový systém snižuje motivaci matek s menšími dětmi k práci: Doporučení a jeho vyhodnocení
- Rozdíly ve výši výdělků ve vztahu k mateřství a dítěti v rodině
- Od mateřství k nezaměstnanosti: Postavení žen s malými dětmi na trhu práce

Proč je pro české ženy tak těžké skloubit mateřství a kariéru?

Důvodů je celá řada. Neadekvátní nastavení rodinné politiky, nedostatečné množství kvalitní předškolní péče o děti, demotivující způsob zdanění příjmů rodiny a další nástroje, které ženám komplikují sladění profesního života s rodinným. Chybí také dostatečná nabídka flexibilních forem práce, práce na částečný úvazek či možnost pracovat z domova. Stejně důležitou roli sehrávají i zažitá společenské normy ohledně postavení žen ve společnosti a v rodině, kdy se od ženy očekává, že zůstane s dítětem několik let doma. To vše má také zásadní vliv na porodnost.

Myslíte, že se budou tyto zažitá společenské role měnit s vyšší vzdělaností žen?

Pokud bude mezi mladšími kohortami nadále více vysokoškolsky vzdělaných žen než mužů, lze očekávat změnu ve vzdělanostní struktuře párů. Ta bude mít za následek i přehodnocení standardního rozdělení rolí mužů a žen v rodině. Vyšší vzdělání a s ním související vyšší mzda mění vyjednávací pozici žen v rámci rodiny. Pokud žena vydělává více než muž, stává se hlavní živitelkou a rozdělení domácích prací a péče o děti mezi partnery by tomu mělo odpovídat. Pokud žena zastává vysoce hodnocenou práci, která ji naplňuje, je přirozené, aby partner s nižším platem převzal i část péče o děti hned od narození. Žena tak může v práci pokračovat i v době rodičovství a zajistí tím zároveň vyšší příjmy rodině. Považuji toto za přirozený vývoj současné společnosti jako důsledek změny v genderové struktuře vzdělání.

Domníváte se, že je společnost na takové genderové přerozdělení připravena?

Do tohoto vývoje samozřejmě vstupují společenské normy jednotlivých zemí. Pokud je ve společnosti role ženy jako hlavní živitelky nepřijatelná, k párování více vzdělaných žen s méně vzdělanými muži nebude v takové míře docházet. To pak může vést k nižší míře zakládání rodin ženami, které studují obory, kde dominují ženy. Stejně tak mají ženy studující „mužské“ obory menší šanci najít v konzervativnějších společnostech jiné partnery než ty se stejnou úrovní a oborem vzdělání. Z toho důvodu se také ukazuje, že právě kvůli nedostatku potenciálních alternativních partnerů je párování v rámci oborů (do té míry, do které to zastoupení žen a mužů v oboru dovoluje) využíváno v genderově konzervativních zemích více než v zemích s rovnějším postavením žen ve společnosti. Rodinná politika, daňový systém a dostupnost předškolní péče navíc často odrážejí zažitá společenské normy a společně negativně ovlivňují zakládání rodin a porodnost.

Míra porodnosti je tedy ovlivňována společenskými normami?

Ano, míru porodnosti pak neohrožuje vyšší vzdělání žen, ale společenské normy, které podporují tradiční roli ženy v rodině, a špatně nastavené politiky, jež tuto roli udržují. Česká republika ve srovnání se zahraničím vyniká výrazně nižší zaměstnaností žen s malými dětmi způsobenou extrémně dlouhou rodičovskou dovolenou, kterou stále ještě využívají téměř výlučně jen ženy, demotivujícím způsobem zdanění a nedostatečnou podporou předškolní péče o děti. Tento systém uvaluje větší část břemene rodičovství na ženy a neumožňuje jim budovat kariéru, což vede k tomu, že ženy chtějí méně dětí.⁴ Zahraniční studie přitom ukazují, že ve vyspělých zemích mají vzdělanější ženy více dětí, pokud mají k dispozici dostupnou kvalitní předškolní péči.

Jak vidíte budoucnost genderového rozdělení napříč obory a v míře vzdělanosti v souvislosti s partnerstvím?

Přestože velké množství lidí stále nachází partnery především během studií, není jasné, zda změny v genderovém zastoupení přes úrovně či obory vzdělání budou mít v budoucnu pro formování partnerství a rodin stále stejnou váhu. Definice sociálních kruhů, ve kterých se člověk pohybuje, se výrazným způsobem díky novým technologiím mění. Je tedy pravděpodobné, že se bude měnit i způsob, jakým budou lidé nejčastěji nacházet své partnery.

Odkazy na literaturu:

- *Choosing a Major and a Partner: Field of Study and Union Formation Among College-Educated Women in Europe*, Hamplová Dana, Bičáková Alena, European Journal of Population, 2022
- *Gender composition of college graduates by field of study and early fertility*, Bičáková Alena, Jurajda Štěpán, Review of Economics of the Household, 15 (4) 1323-1342, 2015
Přepsané pro veřejnost:
Vrána k vráně sedá aneb důležitost oboru studia při výběru partnera, Bičáková Alena, Jurajda Štěpán, Zapletalová Lucie, IDEA studie 7/2017
- Working paper *Field-of-Study Homogamy*, Bičáková Alena, Jurajda Štěpán, IZA Discussion Papers 9844, Institute for the Study of Labor (IZA), 2016.
Také jako working paper:
Working Paper Series, č. 561, CERGE-EI, [poslední verze](#)
- Článek o working paper *Field-of-Study Homogamy* na [voxeu.org](#), Bičáková Alena, Jurajda Štěpán, 2016
Také jako working paper:
The Quiet Revolution and the Family: Gender Composition of Tertiary Education and Early Fertility Patterns, Bičáková Alena, Jurajda Štěpán, IZA Discussion Paper 7965, Institute for the Study of Labor (IZA), 2014

4 Viz studie IDEA [Proč ženy v Evropě nechtějí mít více dětí?](#)